

Право на захист у кримінальному процесі

Якименко А.Ю, студентка гр. Ю-24 юридичного факультету СумДУ

Науковий керівник – Ільченко О.В., викладач кафедри права СумДУ

Конституція України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним зобов'язанням держави. Реалізація цих та інших конституційних положень у кримінальному процесі пов'язана з необхідністю не тільки вдосконалення діяльності слідчих органів, прокуратури, суду, адвокатури, але й розширення та послідовної реалізації процесуальних прав учасників процесу.

З 1991 року український народ вже майже 22 роки будує правову, незалежну, демократичну, суверенну державу і за великим рахунком це йому вдається. Але розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій для захисту прав людини взагалі та без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, як захист у кримінальному судочинстві. Гарантія права на захист у вітчизняному судочинстві є однією з основних ознак стабільності правових норм.

На мій погляд це дуже актуальна тема, адже будь-яка успішна діяльність суду, органів досудового розслідування по виконанню задач кримінального судочинства, закріпленню законності та правопорядку є неможливою, в першу чергу, без участі захисника.

В цій роботі я вважаю за потрібне розкрити поняття та значення захисту в кримінальному процесі, визначити хто може бути захисником, в чому полягає участь захисника в забезпеченні прав громадян при проведенні досудового розслідування, встановити, як реалізуються функції захисту на всіх стадіях процесу.

На ці питання можна знайти відповідь опрацювавши деякі нормативні акти: Конституція України, кримінально-процесуальний кодекс України, постанови пленуму Верховного суду України та ін.

Відношення до інституту захисту в кримінальному судочинстві не завжди було однаковим. В літературі особливо наприкінці 20-х років, виголошувалися цілком негативні думки відносно цього кримінально-процесуального інституту. В ті роки рішуче проти участі захисника в попередньому розслідуванні висловлював А.Я. Вишинський, мотивуючи це "недостаточно высокой и совершенной техникой нашего следственного аппарата, с одной стороны, и невозможно ожидать идеально-общественного подхода в исполнении принятого на себя долга защиты - с другой» [1].

В наш час в Україні функція захисту проголошується на самому вищому рівні – в Конституції України (це підтверджує велике значення функції захисту) в ст. 63 закріплюється, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист [2]. В п.6 ч.3 ст. 129 говориться, що забезпечення обвинуваченому цього права є однією з основних засад судочинства. Ч. 2 ст. 59 визначає що для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура [2]. В Конституції України також закріплено принцип презумпції невинності, згідно з яким особа вважається невинною у вчиненні злочину і не може бути піддано кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ч. 1,2,3 ст. 62). Конституційні принципи забезпечення підозрюваному, обвинуваченому підсудному права на захист і презумпції невинуватості є важливою гарантією об'єктивного розслідуванню і судового розгляду справи та запобігання притягнення до кримінальної відповідальності невинних осіб.

Якщо порівнювати норми КПК України (1961 р.) та норми нового КПК України (2012р.), то функція захисту на мою думку в новому КПК значно розширена. Сторона захисту має набагато більше функцій. Зокрема стороні захисту в новому КПК України надана безпрецедентна в Україні функція збирання доказів.

Як у КПК України 1960 р., так і в новому КПК України законодавець визначив випадки обов'язкової участі захисника, коли відмова від захисника не приймається. Такі випадки визначені

у ст.46 ч. 3 КПК України (1960 р.) та ст. 42 нового КПК України, а також ст.12 ЗУ «Про адвокатуру» [3;5].

Втім, багато юристів не згодні з цим, та стверджують, що новий КПК істотно обмежує право на захист. В поняття права на захист входить можливість для підозрюваного, обвинуваченого "надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному судочинстві, користуватися правовою допомогою захисника". Однак проблема полягає в тому, що пояснення не є доказами, а право на збір доказів неможливо реалізувати в повній мірі в разі перебування під вартою. Таким чином, коло можливостей, наданих в рамках реалізації права на захист, ретельно не окреслено і фактично містить менший обсяг прав, ніж передбачено чинним КПК.

У свою чергу судді заспокоюють, що норма Кодексу, за якою лише адвокати можуть бути захисниками по справі, навпаки покликана зробити захист більш дієвим та професійним. На думку заступника Голови апеляційного суду Черкаської області Ігоря Вавріва, це не є обмеженням права на захист [6, 3]. Родичі, які брали участь у захисті, ніякої професійної допомоги надати не могли. У більшості випадків, їхнє бажання отримати статус захисника пояснювалося прагненням мати необмежену можливість спілкування з особою, яка знаходиться під вартою.

Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Захисник підозрюваного (обвинуваченого), представник потерпілого, які беруть участь у кримінальному провадженні, надають їм юридичну допомогу і сприяють у здійсненні їх прав, не замінюють цих осіб. Підозрюваний (обвинувачений) або потерпілий особисто може реалізувати весь обсяг прав, наданих йому законом, і в тих випадках, коли його захисник чи представник здійснює певні дії за його дорученням.

Порівнюючи норми КПК України (1960 р.) та нового КПК України (2012 р.) приходимо до висновку, що поряд з розширенням прав підозрюваних, обвинувачених у новому КПК України, які виявилися у наданні можливості самостійно чи за участю захисника збирати докази, обов'язок надавати захисника з моменту затримання у порядку ст. 208 КПК України, звузилося коло осіб, які можуть здійснювати функцію захисту [4]. Внаслідок таких змін підозрювані та обвинувачені позбавлені можливості спілкуватися з родичами, які, як правило, не здійснювали професійного захисту, а лише мали право на необмежену кількість побачень з моменту ознайомлення з матеріалами справи.

Таким чином, на даний момент триває дискусія між науковцями та практичними юристами на предмет розширення чи звуження прав підозрюваних, обвинувачених у кримінальному судочинстві.

Література:

1. Вышинский А.Я. Курс уголовного процесса/А.Я. Вышинский. - М, - 1927. – 163с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України . - 1996. - № 30.- ст. 141.
3. Тацій В.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України/ В.Я. Тацій. – Х, 2012. - с.390
4. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України/ В.М. Тертишник – К, 2007. – с.1055
5. Татаров О.Ю. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України/ О.Ю. Татаров. – К,–2012. – с. 390
6. Чорненька Х. Новий КПК - новий статус захисника/ Х. Чорненька// Юридичний холдинг. – Л .- 2012. – С. 3-4

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 120-122.